

УДК 321.01+329.001

О. Кукарцев

Національний університет “Львівська політехніка”

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН “ЦЕНТР–РЕГІОНИ”

© Кукарцев О., 2008

Досліджено роль політичних партій України у взаємовідносинах двох політико-територіальних рівнів влади – загальнодержавного і регіонального. Розглянуто сучасні тенденції розвитку вітчизняної партійної системи у контексті відносин “центр–регіони”.

The role of political parties of Ukraine on terms of national and regional political territorial levels of power is investigated. The present development’s tendencies of domestic party system in context of “centre – regions” relations are viewed.

Дослідження ролі політичних партій у системі відносин центру (держави загалом) з регіонами є дуже актуальним і цікавим напрямом досліджень політичної науки. У сучасних територіально неоднорідних державах, до яких належить й Україна, політичні партії спроможні слугувати демократичним інституціоналізованим каналом зв'язку між територіальними спільнотами і державою, зменшувати вплив неформальних тіншових суб'єктів політики у політичних відносинах. Потреба у доступі регіональних спільнот до центрів прийняття державних рішень, які стосуються життя регіонів, ставить перед громадянським суспільством і державою завдання вироблення такої внутрішньої політики і легальних формалізованих механізмів політичної участі територій на загальнонаціональному рівні, які б узгоджувались як з інтересами держави, так й з інтересами самих регіонів і сприяли їхньому розвитку.

Огляд наукової і публіцистичної літератури свідчить про наявність інтересу у вітчизняних дослідників щодо винесеної у заголовок цієї статті теми. Сьогодні існує чимало робіт, що стосуються розвитку політичних партій та партійної системи в Україні, які так чи інакше торкаються регіонального аспекту проблеми [див., наприклад: 1–2; 4–10; 12–14; 17–18; 21–25]. Проте ступінь політологічного вивчення питання залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого розроблення.

Мета роботи: проаналізувати взаємовплив розвитку політичних партій України і регіоналізації в державі.

У демократичних країнах політичні партії належать до тих інститутів, що здатні зв'язувати суспільство і державу, дають змогу агрегувати та відстоювати інтереси територіальних спільнот [1]. Наявність політичних партій і позиції партійної системи у політичній системі також є важливим чинником у балансі інтересів у системах центральної і регіональної влади. Чим сильнішим є становище партійної системи у межах відповідної країни чи її адміністративної одиниці, тим сильніший вплив партій на здійснення політики.

Суспільні інтереси, які репрезентують політичні партії, є різними [23]. З одного боку, партія може пропонувати комплексні стратегії розвитку для усієї держави та дбати про інтеграцію різних сегментів суспільства у межах єдиного цілого. З іншого – доволі поширеним явищем в Європі є створення партій, які представляють інтереси певних суспільних груп, чий захист та розвиток належить до пріоритетів політики держави. Зокрема, до таких груп належать національні меншини, які створюють власні партії. Особливо потужними такі партії є в країнах, де проблема національних меншин має глибоке історичне коріння та становить загрозу національній єдності. За цих умов держава намагається закріпити за партіями національних меншин певні привілеї щодо можливостей бути представленими в органах влади (відсутність виборчих бар'єрів, введення системи зарезервованих місць, створення окремих виборчих округів, межі яких збігаються з місцями компактного проживання національних меншин тощо) [22, с. 30–31].

Зрештою, неабияке значення має участь у національній політиці регіональних партій. Вони мають різну генезу, географію, політичну вагу, соціальну базу, однак загальними умовами/факторами появи таких партій є історичні обставини, виражений особливий регіональний інтерес (збереження етнічної самобутності, соціально-економічний інтерес тощо), розвинена, патріотично налаштована і здатна до відтворення регіональна еліта, зрештою, зовнішні фактори (наприклад, криза національної ідентичності). За допомогою

цих партій регіон намагається забезпечити гарантоване лобювання своїх інтересів у національному парламенті, зокрема у тій палаті, яка за способом формування не є “регіональною”.

Участь регіональних партій у загальнодержавному політичному процесі помітна, нехай не на перших ролях, у таких державах, як Аргентина, Італія, Велика Британія тощо. У Західній Європі формування і спектр діяльності регіональних партій свідчить про подальше поглиблення тенденцій регіоналізації країн; італійський “лігізм” є, окрім того, й свідченням ерозії традиційної національної партійно-політичної системи.

Можна виділити декілька найхарактерніших типів регіональних партій: “етнічні” партії (Квебек у Канаді, Бретань, Ельзас, Корсика, Аквітанія у Франції, Південний Тіроль, Валле д’Аоста, Фріулі-Венеція-Джулія в Італії, Країна Басків в Іспанії та інші); макрорегіональні партії (лігісти Італії, Партія реформ, яка представляє західні провінції Канади); регіональні соціально-політичні рухи на півдні Європи; зрештою, німецький феномен – Християнсько-Соціальний союз як регіонально-федеральна партія [3].

Треба відзначити, що регіональні партії є особливим типом партій, які покликані представляти в органах влади консолідовані регіональні інтереси. Їхня наявність є ознакою найрозвинутішої територіальної спільноти. Водночас треба мати на увазі, що розвиток регіональних партій залежить від особливостей політичної системи. Можлива політика, спрямована на навмисне придушення партикулярної регіональної активності і мобілізацію територіальних спільнот у межах загальнонаціональних партій. Ліберальніший підхід до регіонального партикуляризму, особливо в умовах федеративних і децентралізованих держав з розвиненим інститутом регіональних виборів, навпаки, сприяє оформленню регіональних партій [20, с. 20].

Згідно з чинним законодавством створення в Україні партій за регіональною ознакою заборонено. Однак чимало партій, які мають національний статус, по суті, є партіями регіональними. А структуризація партійної системи відбувається багато в чому за географічним принципом. Адже кожна територія або точніше – кожна територіальна спільнота, у певний спосіб позиційована у системі координат електорального простору, як у регіональному, так і в соціокультурному вимірі [див., наприклад: 19; 26]. Можна говорити про існування територіальних сегментів, на які поділяється українське суспільство, або які існують у межах суспільства поруч з іншими. Відповідно існують й партії, які прагнуть використати територіальні спільноти у боротьбі за певні інтереси.

Конституція України 1996 року та виборче законодавство, за яким формування парламенту та представницьких органів місцевого самоврядування здійснювалось за мажоритарною і змішаною системами, не сприяли посиленню ролі політичних партій у здійсненні публічної влади. На місцях політика формувалась мерами міст і головами місцевих державних адміністрацій, основним центром прийняття владних рішень на загальнодержавному рівні був Президент.

Реальна роль політичних партій почала зростати у суспільно-політичних процесах країни з 1998 року, коли парламент почали обирати за змішаною виборчою системою. Саме тоді політичні партії отримали формалізоване представництво у Верховній Раді України, а парламентські фракції починають формуватись суто за партійними ознаками. Чергове посилення ролі політичних партій спостерігалось із запровадженням пропорційної виборчої системи на усіх рівнях виборів від парламентських до виборів місцевих рад та внесенням змін до Конституції [11]. 2004 року виборчу систему закритих списків кандидатів від партій та блоків в єдиному багатомандатному окрузі було запроваджено одразу на парламентських виборах та усіх місцевих виборах, окрім виборів до сільських та селищних рад і сільських, селищних і міських голів. Отже, завдяки запровадженню пропорційної системи виборів до парламенту та органів місцевого самоврядування політичні партії отримали потенційні можливості впливати на перебіг політичних процесів майже в усій вертикалі влади. Це стосується насамперед питань кадрових (розподілу посад очільників уряду) та спроможності впливати на формування державної і місцевої політики [18].

Після проведення виборів у 2006 році за пропорційною системою та набуття чинності Закону “Про внесення змін до Конституції України” основним центром формування та реалізації державної політики стали партії, які увійшли до парламентської коаліції, та отримали право формувати уряд і визначати пріоритети державної політики. Ще більшому посиленню ролі партій в системі публічної влади сприяло ухвалення парламентом Закону “Про Кабінет Міністрів України”, який істотно звузив важелі впливу глави держави на виконавчу вертикаль [15]. Відтак, формально, державна і місцева політика є нині похідною від партійної політики. А дії виконавчої влади, сформованої відповідними партійними структурами, на всій її вертикалі здебільшого залежать від політичної волі партій.

Однак, незважаючи на це, спроможність українських політичних партій адекватно виконувати своє основне конституційне завдання – забезпечувати артикуляцію та захист інтересів різних суспільних груп, поки що доволі низька. Українські партії залишаються зазвичай суто столичним явищем. На регіональному

рівні вони існують або у вигляді своєрідних громадських груп підтримки дій місцевої влади, або ж як продовження владних інтересів партійної верхівки.

Ще й досі в Україні не сформувалися загальнонаціональні політичні структури, які б змогли “стягнути” регіони. Натомість спостерігається так званий феномен “областнізації” парламентських партій: починаючи з 1998 року партії долали виборчий бар’єр переважно за рахунок голосів жителів однієї або декількох сусідніх областей. Ані на виборах 1998 року, ані в 2002 році жоден із суб’єктів виборчого процесу, що подолали чотиривідсотковий виборчий бар’єр загалом у країні, не зміг це зробити у всіх 27 регіонах країни (зокрема містах республіканського підпорядкування Києві і Севастополі) [21, с. 160]. Тенденція зберіглася й на виборах 2006 і 2007 років. Так, виконаний Центром соціальних досліджень “Софія” кластерний аналіз результатів голосування у регіонах дав змогу виокремити субрегіони, які утворили адміністративні одиниці (області), де виборці виявили схожі електоральні переваги [6].

Особливістю Донбасу та Криму є те, що тут найвищий рівень підтримки Партії регіонів (більше ніж 58 % голосів), Блоку Вітренко (вище за 5–10 %); один з найвищих рівнів підтримки Блоку “Не так!” (1,4–1,6 %); порівняно високий рівень підтримки КПУ (3–5 %); один з найнижчих рівнів підтримки Народного блоку Литвина (0,4–1,6 %) та Партії “Віче” (0,8–1,3 %); найнижчий рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (1–8 %), Блоку “ПОРА–ПРП” (0,2–0,3 %) та Блоку Костенка–Плюща (0,2–0,3 %), БЮТ (2–7 %), СПУ (0,8–3,7 %).

Особливістю Півдня та Сходу є те, що тут один з найвищих рівнів підтримки КПУ (3–7 %), Блоку “Не так!” (1,1–1,7 %) та Партії “Віче” (2–3 %); порівняно високий рівень підтримки Партії регіонів (39–51 %) та Блоку Вітренко (3–6 %); порівняно невисокий рівень підтримки БЮТ (10–17 %), СПУ (2,8–6,3 %), Народного блоку Литвина (2,1–3,8 %); порівняно низький рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (5–10 %) Блоку “ПОРА–ПРП” (0,7–1,2 %) та Блоку Костенка–Плюща (0,3–0,6 %).

Особливістю Півночі та Кіровоградщини є те, що тут один з найвищих рівнів підтримки КПУ (5–6 %), Народного блоку Литвина (2,2–7,1 %), СПУ (9–13 %); порівняно високий рівень підтримки БЮТ (25–34 %); порівняно невисокий рівень підтримки Партії регіонів (20–16 %), Блоку Вітренко (1,2–1,8 %) Блоку “Не так!” (0,7–1,1 %); порівняно низький рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (9–18 %), Блоку “ПОРА–ПРП” (1,0–1,2 %) та Блоку Костенка–Плюща (1,0–2,5 %).

Особливістю Центру та Сумщини є те, що тут один з найвищих рівнів підтримки БЮТ (33–45 %) та СПУ (6–15 %); порівняно високий рівень підтримки Народного блоку Литвина (2,3–4,4 %), Партії “Віче” (1,3–3,3 %), КПУ (2,3–5,4 %); порівняно невисокий рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (12–20 %), Блоку “ПОРА–ПРП” (1,2–2,7 %) та Блоку Костенка–Плюща (1,3–2,7 %); порівняно низький рівень підтримки Партії регіонів (8–12 %), Блоку Вітренко (0,8–1,9 %) Блоку “Не так!” (0,6–1,3 %).

Особливістю Заходу є те, що тут порівняно високий рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (21–27 %), Блоку “ПОРА–ПРП” (1,7–2,7 %) та Блоку Костенка–Плюща (1,4–8,5 %); порівняно високий рівень підтримки БЮТ (20–44 %), СПУ (4–6 %), Народного блоку Литвина (3–4 %); порівняно низький рівень підтримки Партії регіонів (4–19 %), Блоку Вітренко (0,4–1,1 %), Блоку “Не так!” (0,6–1,3 %), КПУ (1,3–2,2 %), Партії “Віче” (1,0–1,9 %).

Специфіка Заходу як електорального субрегіону серед іншого полягає у тому, що тут необхідно відрізнити дві підгрупи областей. Одну підгрупу утворюють Закарпатська та Чернівецька області, де частка етнічних меншин є найбільшою в країні. Другу підгрупу формують Волинська та Рівненська області. Відмінності цих підгруп проявляються, насамперед, стосовно Партії регіонів та БЮТу: у першій підгрупі порівняно з другою виборці активніше підтримують Партію регіонів і менше – БЮТ. Утім загалом відносна близькість кількісних показників дає підставу об’єднати чотири вказані області в один електоральний субрегіон (сегмент).

Особливістю Галичини є те, що тут найвищий рівень підтримки Блоку “Наша Україна” (34–45 %), Блоку “ПОРА–ПРП” (3–5 %), Блоку Костенка–Плюща (4–10 %); порівняно високий рівень підтримки БЮТ (30–34 %); порівняно низький рівень підтримки СПУ (2–4 %); найнижчий рівень підтримки Партії регіонів (1,9–3 %), Блоку Вітренко (0,2–0,4 %), Блоку “Не так!” (0,2–0,3 %), КПУ (0,4–0,7 %), Партії “Віче” (0,7–1,0 %), Народного блоку Литвина (0,8–1,4 %) [6].

Наведені дані дають змогу говорити про те, що в Україні доволі не існує політичної сили, яка мала хоча б приблизно рівновеликий авторитет і популярність в усіх регіонах. Усі парламентські вибори, що відбувались в Україні протягом її новітньої історії, виявляють надзвичайно різку регіональну поляризацію електорату і регіональну обмеженість електорального впливу більшості партій і виборчих блоків. А ідентифікація прихильників з певною партією відбувається переважно не за ознаками, що характеризують їхній соціальний статус (зокрема, рівнем доходу), а за регіоном проживання.

Про відсутність масових політичних партій всеукраїнського масштабу свідчить також слабка організаційна структура цих об'єднань, їхнє регіональне представництво не має розвиненого характеру. Більшість партій не охоплюють мережею своїх осередків усі регіони країни – отже, навряд чи можуть вважатися загальнонаціональними організаціями [14]. Більшість обласних організацій таких партій – структури, створені на папері, які активізуються лише перед виборами.

На виборах 2006 і 2007 років стало зрозуміло, що не всі партії спроможні представити достатню кількість людей, щоб закрити ними здобуту партією кількість мандатів у місцевих радах (фіксувалися неодноразові випадки відсутності внесених у списки кандидатів), а також для того, щоби брати участь у роботі виборчих комісій – спеціальних колегіальних органів, уповноважених організувати підготовку та проведення виборів депутатів і забезпечувати належне дотримання законодавства. Відтак, очевидно є несистемність роботи більшості партій, що, серед іншого, можна розглядати як підтвердження поширеної тези про "паперовість" деяких із них, адже місія політичної партії як "zareєстрованого згідно із законом добровільного об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку – сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах" (стаття 2 Закону України "Про політичні партії в Україні" від 5 квітня 2001 року) [16]. Усе це не сприяє перетворенню українських політичних партій на дієві засоби агрегування та артикуляції інтересів і вимог громадян, зокрема й тих, які входять до регіональних спільнот.

За даними Міністерства юстиції на 1 лютого 2007 року в Україні zareєстровано 138 політичних партій. Найрозгалуженішу в Україні мережу zareєстрованих обласних, районних, районних у містах та міських парторганізацій мали Соціал-демократична партія України (об'єднана) – 1024 осередки та Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" – 1007 осередків. В першу десятку за розгалуженістю партійної мережі також увійшли Народна партія – 963, Соціалістична партія України – 952, Українська Народна Партія – 932, Партія регіонів – 930, Народно-демократична партія – 911, Партія "Демократичний союз" – 909, "Жінки за майбутнє" – Всеукраїнське політичне об'єднання – 901 та Комуністична партія України – 893 партійні осередки. Політична партія "Народний Союз Наша Україна" посідала 11-те місце серед політичних партій та станом на початок 2007 року мала 885 обласних, районних, районних у містах та міських структурних партійних утворень.

Ці – великі на перший погляд – цифри не відображають місця політичних партій в українському суспільстві. Насправді створення первинних партосередків, як правило, є штучним і формальним процесом, прискорюваним прийдешніми виборами [10]. Результати виборів до парламенту 2006 року вкотре висвітлили той факт, що частина партій не лише не має первинних організацій, а й навіть узагалі не бере участі в політичному процесі. Так, зі 127 українських партій, які могли набути статус суб'єкта виборчого процесу, участь у парламентських виборах узяли лише 79. 28 із них були самостійними суб'єктами, а ще 51 увійшли до складу 17 виборчих блоків. Аналогічна ситуація відзначалася й у попередні виборчі роки. У виборах до Верховної Ради III скликання у 1998 році брали участь 44 політичні партії з 53 zareєстрованих: 25 – самостійно і 19 – у складі 9 виборчих блоків (тобто ніяк не проявилися 9 партій). На парламентських виборах 2002 року до Верховної Ради IV скликання пробували свої сили трошки більше від половини партій: 67 зі 127. Із них 21 партія йшла самостійно, а 46 – як складові 14 виборчих блоків [9, с. 67].

Отже, політичні партії дотепер лишаються централізованими структурами без впливових і розгалужених регіональних партійних організацій. Формування виборчих списків на загальнодержавному з'їзді партії (блоку) призводить до того, що питання про те, кого включати (не включати) до виборчих списків, на практиці вирішується партійним керівництвом, що аж ніяк не стимулює ефективну діяльність партійних осередків на обласному і нижчому рівнях [22, с. 23]. Вітчизняні політичні партії досі не подолали централізованого способу рекрутування потенційних парламентарів, набираючи їхня переважно з київського регіону; вони фактично ігнорують місцеві партійні організації, не вносячи їхніх представників до загальнодержавного списку. З іншого боку, така ситуація демонструє, як політичні партії нехтують регіональними інтересами, адже переважна їхня більшість у цілій низці регіонів у першій сотні претендентів не має жодного представника [24].

Зробимо дуже простий розрахунок і подивимося, скільки населення припадає на одного депутата в кожній області. Для цього варто лише розділити кількість мешканців в області на кількість депутатів, делегованих нею до Верховної Ради V скликання. Дані, що ми отримуємо, виглядають доволі цікаво. Середній показник по Україні – і це неважко підрахувати, становить 1 депутат на близько 100 тисяч мешканців. Водночас, у місті Києві один депутат припадає на 11 тисяч мешканців, а у Донецькій області на 85 тисяч. У Житомирській області 662 тисячі населення припадають на одного депутата, а Чернівецької 454. І це незважаючи на те, що кількість населення Донецької області лише у 3,5 раза перевищує аналогічний

показник Житомирської. А показник репрезентативності депутатського складу вищий приблизно у 8 разів, через те, що Житомирську область у складі ВРУ представляли лише 2 депутати, а Донецьку 54. І така ситуація є симптоматичною для всієї території України. Місто Київ, Донецька та Дніпропетровська області займають 80 % місць у Верховній Раді [2].

Звичайно, такий аналіз багато в чому є поверховим, оскільки акцентує увагу лише на кількісних характеристиках депутатського корпусу парламенту, але, з іншого боку, він дає змогу визначити чіткі тенденції регіональної ангажованості виборчих списків. По-перше, подібний аналіз дає змогу зробити висновки про регіональну спрямованість різних політичних проєктів. По-друге, регіональний зріз дає можливість отримати інформацію про представництво регіональних еліт у списках тих чи інших політичних сил, а також про привілейовані регіони і про ті області, які фактично не мають серйозного лобістського представництва у Верховній Раді.

Вибори 2006 і 2007 років засвідчили значне викривлення волевиявлення громадян України і нерівномірне представлення регіонів у парламенті, що стало можливим за рахунок голосування за партійні бренди та закриті списки кандидатів. За відсутності партійної далекоглядності і деяких інших чинників до списків потрапили представники тих регіонів, які реально “не заробили” таку кількість мандатів [8].

Отже, за існуючої виборчої системи і політики проведуту політичних партій обрані до Верховної Ради депутати неспроможні представляти інтереси усіх регіонів. Вибори за пропорційною системою із закритими списками не сприяють представництву регіональних спільнот у парламенті. Політичні партії нездатні забезпечити збалансовану участь регіонів у загальнонаціональних структурах влади. В умовах сильної регіональної сегментації України це сприяє подальшому поглибленню диспропорцій розвитку регіонів, що опосередковано слугує підґрунтям для дезінтеграційних процесів.

1. Бекешикіна І. Е. *Партійні ідентифікації та партійні преференції як характеристики політичної свідомості* // Соціальні виміри суспільства. – Вип.5. – К.: ІС НАНУ, 2001. – С. 41–56.
2. Бритюк О. *Регіональне представництво як наслідок регіональної політики* – <http://www.narodnapravda.com.ua/politics/46b96db4e06d6/>
3. Бусыгіна І.М. *Територіальний фактор в європейском сознании* // Космополіс. Зима 2002–2003. – № 2. – URL: <http://www.rami.ru/cosmopolis/archives/2/busygina.html>
4. *Виборча система: крокує вперед чи тупіє на місці?* // Вісник Центру (Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень). – 2008. – Число 6 (398).
5. Дергачов О. *Місце політичних партій у здійсненні влади в Україні* // Політична думка. – 2002. – № 1. – С. 3–23.
6. Ермолаєв А., Левіцун А. *Регіональне і політико-ідеологічне сегментування електората на парламентських виборах 2006 г.* – К.: Центр соціальних досліджень “Софія”, 2006. – 34 с.
7. Жданов І. *Яка виборча система необхідна Україні?* // ДТ. – 2007. – № 44 (673).
8. *За існуючої виборчої системи, народні депутати не в змозі представляти інтереси всіх регіонів України (дослідження)* // http://unian.net/press/?lang=1&url=press_news&id=100767
9. Завалєвська В. *Політичні партії України: участь у виборчому процесі з виборів народних депутатів України 2006 року* // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 2 (4). – С. 66-73.
10. Конончук С. *Регіональні партійні організації в Україні між президентськими і парламентськими виборами (2004–2006 роки)* – <http://www.uscpr.kiev.ua>
11. *Конституція України (із змінами і доп.)*. – К.: Атіка, 2006. – 64 с.
12. *Парламентские выборы в Украине: региональный анализ избирательных списков ведущих политических сил.* – <http://www.agency.org.ua/index.php?mod=demo30>.
13. *Питання ефективної комунікації політичних партій з виборцями в контексті формування публічної політики: пріоритети розвитку* / Ю. Тищенко, Я. Варивода, С. Конончук, А. Дуда, С. Горобчишина – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2007. – 80 с.
14. *Політичні партії України напередодні парламентських виборів: стан і тенденції* // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 12 (24). – С. 15–60.
15. *Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 21.12.2006 р. №514-V* // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – С. 94.
16. *"Про політичні партії в Україні": Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III* // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 23. – С.118.
17. Романюк А., Шведа Ю. *Партії та електоральна політика / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка; Центр політичних досліджень.* – Л.: ЦПД “Астролябія”, 2005. – 366 с.
18. Тищенко Ю. *Місце та значення політичних партій після політичної реформи: питання політичної комунікації* // URL: <http://www.uscpr.kiev.ua>
19. Туровський Р.Ф. *Регіональне измерение электорального процесса: концептуальные основы исследований* // *Общественные науки и современность.* – 2006. – № 5. – С. 5–19.
20. Туровський Р.Ф. *Центр и регионы: проблемы политических отношений [Текст]: моногр.* – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 399 с.
21. Фесенко В. *Партійна система України: чинники формування і трансформації / Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство: матер.*

Конференції українських випускників програм наукового стажування у США. Львів, 18–21 вересня 2003 р. – С. 158–166. 22. Чебаненко О., Ковриженко Д. Ефективність політичних партій: проблеми та перспективи // *Часопис “Парламент”*. – 2007. – № 1. – С. 4–44. 23. Шведа Ю. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 528 с. 24. Шумельда О. Регіональний аспект майбутнього парламентаризму: що несе нам пропорційна система виборів? // *Аспекти самоврядування*. – 2006. – Випуск: 1 (33). – <http://www.cpp.org.ua/aspekts/87/206> 25. 240 днів діяльності влади в новому форматі: оцінка неурядових аналітичних центрів // *Національна безпека і оборона*. – 2007. – № 3 (87). – С. 2–92. 26. Rokkan, Stein. *Citizens, Elections, Parties*. New York: David McKay, 1970. 470 pp.

УДК 32:342.727:[070:159.922]

Л. Кучма

Національний університет “Львівська політехніка”

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕЖІ МАНІПУЛЮВАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

© Кучма Л., 2008

Розглянуто проблему нормативно-правового обмеження маніпулювання у сучасних політичних процесах, приділено увагу міжнародним стандартам у забезпечення вільних та чесних виборів. Автор стверджує, що нормативно-правові межі відіграють ключову роль у системі обмежень політичного маніпулювання.

This article is devoted to the problem of legal measuring of manipulation in modern political processes. The author pays a great attention to the analysis of the international standards in the process of insurance of free and fair elections. The author asserts that the legal measures pay a great role in the system of measuring of political manipulation.

Перемога на виборах, як відомо, залежить від того, яку частину виборців переконала політична сила чи кандидат у необхідності проголосувати саме за них. Передвиборча кампанія, власне, і є тим процесом “переконування”, який має певні особливості, унікальний набір прийомів. Цей набір використовуваних прийомів і визначає характеристики виборів: чи вони чесні, змагальні, а чи переповнені брудом, внаслідок використання маніпулятивних технологій. Саме тому існує необхідність у визначенні правил використання у виборчих кампаніях ресурсів, що забезпечують вплив на свідомість виборців, йдеться про використання різного роду маніпулятивних технологій, які містять елементи негативного інформаційно-психологічного впливу на свідомість виборців.

Чимало дослідників та практиків звертають увагу на необхідність розроблення проблематики інформаційно-психологічної безпеки особистості, суспільства та держави, а також формування системи обмежень політичного маніпулювання. Це питання набуває значної актуальності, особливо в умовах швидкозмінюваного життя та політичної практики і вимагає активного науково-теоретичного та практичного розроблення.

Нашим завданням є розгляд особливостей системи обмежень політичного маніпулювання з особливою акцентуацією уваги на нормативно-правових межах, які формуються за допомогою міжнародних правових актів та дають змогу захиститись від негативних маніпуляційних впливів у сучасному виборчому процесі.

Об’єктом нашого дослідження є політичне маніпулювання у його проявах у виборчому процесі та система його обмежень.

Предметом дослідження є специфіка нормативно-правового обмеження політичного маніпулювання, особливості застосування міжнародних правових стандартів у захисту від негативного маніпулятивного впливу.

Новизна проблеми полягає у системному аналізі обмежень політичного маніпулювання свідомістю у виборчому процесі. Міжнародні виборчі стандарти та особливості українського законодавства перебувають під постійною увагою дослідників. Однак ми переконані, що у виділенні системи обмежень політичного